

rector. Op deze drukkerij is ook opgelegd de beroemde Benbeniste Talmoed van 1644-45. De text hiervan is naar de ongecenseerde Italiaansche uitgave van 1545 en hier en daar ook naar de Lubliner uitgave gevolgd. De anti-Christelijke plaatsen die in de uitgave van Bazél waren weggelaten komen dus in deze uitgave wel voor. Wel een bewijs dat de Joden zich hier vrij gevoelden.

Het derde hoofd van de door Menasseh ben Israël gestichte drukkerij was Joseph Athias. Zijn uitgave van den Bijbel was zoo fraai en correct, dat de Staten van Holland hem met een gouden keten en penning vereerden. Joseph Athias hield niet minder dan 12 personen aan den gang en hij kon getuigen, dat uit zijn werkplaats meer dan een millioen Engelsche bijbels naar Engeland en Schotland waren verspreid. Wanneer we bedenken dat dit slechts één enkele van de Joodsche drukkerijen was, welke in de 17de eeuw te Amsterdam in vollen gang waren, dan wordt ons de beteekenis dezer industrie wel duidelijk.

Nog een enkel feit ter illustratie.

De magistraat der stad Breslau ontraadt in 1685 de oprichting van een Hebreeuwsche drukkerij in de nabijheid van Breslau toetestaan. Hij verwacht hiervan weinig succes:

„weil in Holland zu Amsterdam drei starke judische Druckerijen seijn aus welschen die Bucher zur See nacher Danzig und der Memel gebracht und damit die Juden in Polen und Litthauen versehen werden.”

In de 17de eeuw werd met minachting neergezien op de bewerkers der tabak (sigaren kende men nog niet.) Toen het gebruik van tabak begon toe te nemen en er met de bewerking een behoorlijk loon viel te verdienen, begonnen ook de Christenen zich op deze tak van nijverheid toe te leggen.

Ook voor de burgerklasse onder de Spaansche en Portugeesche Joden was de keur van 1632 zeer onaangenaam. Onder deze immers bevonden zich vele nijvere werklieden, zoo-

als kleermakers, passementbewerkers, boekdrukkers, letterzetters, diamantbewerkers goudsmiden, calligraphen. Ook enkele plaatsnijders van beteekenis. In 1641 leefde in Amsterdam de plaatsnijder Salomo Italia Deze woonde in een gang op Uylenburg alwaar hij een kamer gehuurd had „van seekere portugiese vrouwspersoon,” die Italia aanklaagde omdat hij haar de huur niet betaalde. Van Italia zijn twee portretten bekend, het portret van Menasseh ben Israël en van Jacob Luda Leon, bijgenaamd Templo. Deze laatste was omstreeks 1641 rabbijn te Middelburg en verhuisde van daar naar Amsterdam. Templo heeft niet alleen als schrijver maar ook als artist naamgemaakt. Hij vervaardigde een model van den tabernakel en van den tempel van koning Salomo. Dit laatste werd in 1643 door koningin Henriëtte Maria van Engeland aangekocht. Templo vervaardigde o. m. ook een ontwerp voor het wapen van de grootloge der Engelsche vrijmetselaars.

Voor de eerst aangekomenen onder de Portugeesche Joden, het geslacht dat nog de onverdraagzaamheid der Catholieke kerk aan den lijve gevoeld had, zij hadden hier in Amsterdam hun tweede Jerusalem gevonden, hier had God hun ruimte gegeven, hier wilden zij den Heer hun gelofte betalen.

Door het initiatief en met het kapitaal van leeken worden modelscholen voor lager en hooger onderwijs met daaraan verbonden boekerij opgericht, die weldra hare leerlingen zullen zenden naar de zustercoloniën in Hamburg, Londen en naar de verre gewesten van America. Tal van vereenigingen worden gesticht. Laat ik hier slechts enkelen vermelden:

1. Mohar ha-Betoeloth (Bruidschat der jonge dochters) meer bekend onder den oorspronkelijke naam van: Santa Companhia de dotar orphas y Donzellas. In 1615 door den Chacham Joseph Pardo opgericht In 1683 telde deze vereeniging 400 leden en bezat zij een kapitaal van f50.000. De vereeniging bestaat nog.